

*Спеціалізованій вченій раді Д 58.082.03
Західноукраїнського національного університету
Міністерства освіти і науки України*

ВІДГУК

опонента на дисертаційну роботу

Шевчука Олега Антоновича

на тему:

«ЦИФРОВІЗАЦІЯ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ ЕЛЕКТРОННИХ ТРАНСАКЦІЙ: ФІНАНСОВИЙ, УПРАВЛІНСЬКИЙ ТА БЕЗПЕКОВИЙ РІВНІ»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит
(за видами економічної діяльності)

Актуальність теми дослідження та її зв'язок із науковими темами, програмами, планами. Актуальність цифровізації обліку і контролю електронних трансакцій обумовлена багатьма чинниками, які суттєво впливають на сучасні економічні, технологічні, соціальні та правові процеси. Цифровізація дозволяє автоматизувати облікові процеси та мінімізувати час їх виконання, забезпечуючи підвищення ефективності облікових і контрольних процесів загалом. Сучасні автоматизовані інформаційні системи – це вже не лише фіксація в автоматизованому середовищі господарських операцій і формування звітності, це потужні комплексні системи планування, бюджетування, управління виробництвом і фінансами. Відсутність паперових документів та ручного введення даних певним чином знижує ризики помилок, підвищуючи оперативність і точність господарських операцій. Електронний облік забезпечує прозорість фінансових операцій, що є важливим із позиції уникнення шахрайства та «відмивання» коштів. Інтеграція з блокчейном, до прикладу, дає можливість відслідковувати всі трансакції в реальному часі.

У чинних нормативно-правових актах дедалі більше акцентується увага на електронній звітності. Цифровізація дає змогу суб'єктам господарювання діяти в правовому полі та швидко адаптуватися до нових стандартів. Автоматизація процесів обліку і контролю дозволяє скоротити витрати на придбання паперу, архівування, налагодження роботи серверів та інших ресурсів, що своєю чергою знижує потребу у великій чисельності персоналу для здійснення відповідних трансакцій. Цифрові платформи дозволяють інтегрувати облік з іншими бізнес-процесами, зокрема такими як «Управління ланцюгами поставок», «CRM-системи», «Аналіз великих даних» тощо. Це обумовлює потребу в єдиній екосистемі, призначеній для ефективного і злагодженого управління підприємством. Відтак, в умовах сьогодення цифровізація обліку і контролю електронних трансакцій з позиції фінансового, управлінського та безпекового рівнів є важливим інструментом для підвищення конкурентоспроможності, дотримання норм чинного законодавства та оптимізації фінансових процесів.

Необхідність розвитку теоретико-методологічних, методичних, організаційних та прикладних положень обліку і контролю електронних трансакцій у частині їх фінансового, управлінського і безпекового позиціонування у системі менеджменту підприємств дають підстави констатувати про актуальність теми дисертаційної роботи Шевчука О.А.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до напрямів і планів науково-дослідних робіт Західноукраїнського національного університету в межах держбюджетних досліджень за темами: «Концепція розвитку управлінського обліку в транснаціональних корпораціях» (номер державної реєстрації 0117U000411), «Модернізація бухгалтерського обліку з використанням комп'ютерно-комунікаційних технологій для забезпечення кібербезпеки підприємств» (номер державної реєстрації 0120U102054), а також науково-дослідних робіт: «Стан та перспективи розвитку системи бухгалтерського обліку та оподаткування в умовах глобалізації» (державний реєстраційний номер 0117U000147); «Розвиток системи бухгалтерського та управлінського

обліку в умовах соціально-економічних викликів» (державний реєстраційний номер 0122U000927). В межах виконання зазначених науково-дослідних робіт автором особисто розроблено пропозиції з удосконалення теоретичних і прикладних положень щодо обліку і контролю електронних трансакцій у фінансовому, управлінському та безпековому аспектах.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та їх достовірність. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, є обґрунтованими, логічними та достовірними. Дослідження здійснено автором відповідно до поставленої мети і полягає в розвитку теоретико-методологічних, методичних, організаційних та прикладних положень обліку і контролю електронних трансакцій у частині їх фінансового, управлінського і безпекового позиціонування у системі менеджменту підприємств..

Завдання, поставлені відповідно до вказаної мети дослідження, є вирішеними на високому теоретичному, методичному та практичному рівнях. Чітко сформулювавши завдання дослідження, автор спрямував свій науковий пошук на висвітлення проблемних питань, що розглядаються в роботі. При цьому наводиться їх критична оцінка, висвітлюються недостатньо досліджені проблеми і пропонується власний варіант вирішення. Дисертаційна робота характеризується теоретичною та практичною цінністю, логічно побудована, розділи та підрозділи взаємопов'язані.

Ознайомлення зі змістом дисертації дає можливість зробити висновок, що поставлена мета досягнута, чому сприяв правильний вибір об'єкта дослідження, використання великого обсягу бібліографічних джерел, їх якісне опрацювання та критичний аналіз з відповідними висновками і пропозиціями, а також обговорення рекомендацій в дискусійному порядку на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. За підсумками досліджених питань у всіх розділах дисертації наводяться обґрунтовані висновки та пропозиції. Робота завершується загальними висновками і кваліфіковано виконаними додатками. Автор широко використовує відповідні

загальнонаукові та загальнофілософські методи пізнання явищ і процесів.

У першому розділі автор розкриває місце України в Глобальному рейтингу інноваційності країн (Global Innovation Index) (с. 46), Глобальному показнику проникнення комп'ютерно-комунікаційних технологій (ICT Development Index) (с. 47), виокремлює глобальні ризики та загрози становленню цифрової економіки (с. 50), ідентифікує глобальні ролі бухгалтерського обліку і контролю в цифровій економіці (с. 52-60). Заслуговує на увагу висвітлення інноваційних технологій обробки облікової інформації за групами (с. 65), окреслення інноваційних трендів розвитку комп'ютерно-комунікаційних технологій та їх вплив на облік та контроль (с. 75), визначення сфер використання технології блокчейн в економіці (с. 79), інформаційна схема трансформації обліку і контролю електронних трансакцій з використанням технології блокчейн (с. 94).

При дослідженні теоретичних передумов цифровізації обліку і контролю електронних трансакцій автор фіксує кількість користувачів мережі Інтернет та стільникового зв'язку в Україні та світі у 2005-2024 рр. (с. 107), наводить ключові характеристики електронних трансакцій у контексті етапів їх еволюційного розвитку (с. 109), відображає обсяг сесій електронних трансакцій до та після початку воєнних дій в Україні (с. 113), окреслює перспективні тренди розвитку системи електронних трансакцій в Україні (с. 117), формує матрицю рівнів та субрівнів цифровізації обліку і контролю електронних трансакцій (с. 120), відображає багаторівневу цифровізацію обліку і контролю різних видів електронних грошей (с. 136), фіксує загальні принципи обліку електронних трансакцій (с. 141), ілюструє взаємозв'язок між принципами обліку і контролю електронних трансакцій (с. 148).

Висвітлюючи оптимізацію методології обліку і контролю електронних трансакцій здобувачем акцентовано на ринковій капіталізації глобальних систем електронних трансакцій (с. 160), інноваційних трендах еволюції електронного документування у системі електронних трансакцій (с. 167). Представлено інформаційну схему програмного модуля електронного

документообігу в електронних трансакціях (с. 172), показано оцінку криптоактивів у розрізі видів електронних трансакцій (с. 184), зафіксовано показники моделі оцінки первісної вартості новостворених криптоактивів (с. 188), деталізовано звіт про рух грошових коштів для управління електронними трансакціями (с. 200), запропоновано Макет інтегрованої звітності щодо електронних трансакцій (с. 210).

Розглядаючи аспекти удосконалення методики обліку і контролю електронних трансакцій проаналізовано кількість грошових трансакцій у єврозоні (с. 218), сформовано інформаційну схему обліку формування резерву сумнівних боргів на основі рейтингування контрагентів (с. 225), досліджено еволюційні етапи розвитку криптовалют з позиції бухгалтерського обліку й контролю (с. 234), представлено інформаційну схему обліку та аудиту діяльності підприємств у метавсесвітах (с. 254).

За результатами дослідження організації обліку і контролю електронних трансакцій для забезпечення кібербезпеки підприємств представлено елементи облікової політики у частині обліку електронних трансакцій (с. 265), розроблено хмарний варіант комбіновано-централізованої форми організації обліку електронних трансакцій (с. 284), сформовано матрицю кластерного організаційного варіанту у контексті обліку електронних трансакцій (с. 293), окреслено напрямки кіберзахисту облікової інформації про електронні трансакції (с. 298).

Наукова новизна положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у докторській дисертації, їх загальнонаціональне значення. Наукова новизна одержаних результатів дисертаційної роботи полягає в розвитку теорії, методології, методики та практики обліку і контролю електронних трансакцій з урахуванням актуальних соціально-економічних умов функціонування вітчизняних підприємств.

Основними елементами наукової новизни є наступні:

- вперше розроблено методологію обліку і контролю електронних трансакцій з використанням криптовалют, які проходять послідовні етапи їх

облікового визнання нематеріальними активами, запасами, інвестиційною власністю, фінансовими інструментами, грошовими еквівалентами і на кінцевій стадії еволюції – грошовими одиницями, що забезпечує створення унікального інформаційного середовища ділових комунікацій, у якому відбуваються багаторівневі інтеграційні процеси з формуванням: інтегрованої системи електронних комунікацій на основі поєднання «Клієнт-банк», «Інтернет-банк» та блоково-ланцюгового структурування облікових даних; інтегрованої системи інформаційної синхронізації банківського та обліково-контрольного програмного забезпечення; інтегрованої системи бізнес-комунікацій, яка інформаційно поєднує усіх учасників грошових розрахунків; інтегрованої системи обліку і контролю (с. 241);

- сформовано інструктивні вказівки з достовірного визначення вартості NFT (невзаємозамінного токєну), який є електронною копією певного облікового об'єкта у віртуальній формі, з використанням оцінки за первісною вартістю на основі ідентифікації минулих собівартісних складових, справедливою вартістю через теперішню оцінку за методом INET, ринковою вартістю через визначення перспективного співвідношення попиту і пропозиції на ринку, а також незалежного контролю для гарантування реалізації електронних трансакцій, підтвердження достовірності облікової інформації, забезпечення ділової активності учасників договірних відносин у метавсесвітах (с. 250-254);

- на основі ідентифікації централізованого, децентралізованого, комбіновано-централізованого та комбіновано-децентралізованого організаційного варіанту розроблено концепцію новітнього організаційного формату, який полягає в кластерному поєднанні дистанційного виконання штатним персоналом функцій обліку, контролю та управління електронними трансакціями з їх аутсорсингом у вертикальній (види обліку, контролю, управління) та горизонтальній (види фінансового-господарських процесів чи облікових об'єктів) площинах щодо делегування обліково-управлінських функцій варіативним аутсорсерам, що максимально відповідає сучасному

етапу розвитку електронних грошей та криптооб'єктів у цифровій економіці (с. 135-137);

- удосконалено методика електронного документування та документообігу у системі обліку і контролю електронних трансакцій, що включає: оптимізацію облікового позиціонування первинних документів (рахунків на оплату, квитанцій й інших підтверджуючих оплату документів), які формуються через рекомбінацію даних з системи електронних трансакцій у традиційних регламентованих формах; імплементацію розширеної системи електронних підписів для аутентифікації відповідальних посадових осіб за грошові операції та стейкхолдерів; використання окремого модуля програмного забезпечення у ролі комунікаційного майданчику інформаційної синхронізації між сервісами електронних трансакцій та автоматизованої системою обліку й управління грошовими операціями; запровадження технології блокчейн у частині автоматичної ідентифікації змісту, фрагментації, накопичення та розподілу облікової інформації, що орієнтоване на мінімізацію інформаційних бар'єрів, уникнення інформаційних ризиків і забезпечення фінансової безпеки підприємств (с. 170-172);

- запропоновано виокремлення рівнів цифровізації обліку і контролю електронних трансакцій у горизонтальній (фінансовий, управлінський, безпековий) та вертикальній площині (інституційний, обліковий, контрольний), на перетині яких розміщуються субрівні (фінанси, фінансовий облік, зовнішній контроль; управління, управлінський облік, внутрішній контроль; кібербезпека, економічна безпека, безпековий контроль), що дало змогу сформувати матрицю перспективних міждисциплінарних досліджень (с. 136);

- надано уточнення взаємозв'язку основоположних принципів у теорії обліку і контролю електронних трансакцій на загальнонауковому, загальному та предметному рівнях, що на відміну від існуючих дає найбільш повне уявлення про фундаментальну основу управління системою електронних трансакцій на підприємстві (с. 148).

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці пропозицій щодо:

- визнання, ідентифікації, інвентаризації та оцінки електронних грошей та криптовалют як окремих облікових об'єктів (Міністерство фінансів України, довідка № 27110-08-82/21677-з від 02.09.2024 р.);
- відображення економічної інформації про варіативні електронні трансакції в електронних звітних документах; прикладні розробки у сфері інформаційного наповнення внутрішньої та зовнішньої звітності (Рада підприємців при Кабінеті Міністрів України, довідка 04/154 від 01.04.2023 р.);
- інформаційної підтримки управління економічними та безпековими процесами у функціонуванні адміністративно-територіальних утворень (Управління стратегічного розвитку міста Тернопільської міської ради, довідка № 75/2 від 11.10.2024 р.);
- уточнення порядку обліку і контролю електронних грошових розрахунків з метою захисту інтересів та прав споживачів товарів і послуг у системі електронного збуту (Головне управління Держпродспоживслужби в Тернопільській області, довідка № 45/9 від 23.10.2024 р.);
- трансформації методології обліку електронних трансакцій під впливом використання інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій у сфері електронної фінансово-господарської діяльності (Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, довідка № 180 від 04.10.2024 р.);
- стратифікації контрагентів на основі облікової інформації про розрахунковий досвід, створення та достовірне визначення обсягу резерву сумнівних боргів, формування системи забезпечення платіжної дисципліни при розрахунках з кредиторами, обліку грошових операцій з різними групами контрагентів з використанням варіативних електронних платіжних засобів, встановлення комунікаційного зв'язку з фінансовими та банківськими установами щодо реалізації електронних трансакцій (ТОВ «СЕ Борднетце-Україна», довідка № 146 від 15.04.2024 р.);

– удосконалення обліку та інвентаризації електронних платіжних засобів у частині їх надходження, визначення актуальної вартості, накопичення, використання для інвестицій, передачі іншим контрагентам, переоцінки та списання, що сприяло зростанню контролю за електронними трансакціями підприємства (ТОВ «СТІЛМЕТ ТЕР», довідка № 103 від 10.05.2024 р.);

– перегляду структури Звіту про рух грошових коштів, на основі якого сформовано інтегровані звіти (ТОВ «Добробуд», довідка № 216/1 від 23.08.2024 р.);

– організації блоково-ланцюгового структурування первинних даних з одночасною передачею документів зацікавленим працівникам чи зовнішнім стейкхолдерам (ТОВ «Тернопільбуд», довідка № 46/77 від 01.11.2024 р.);

– документування, оцінки та відображення на рахунках бухгалтерського обліку грошових операцій з використанням варіативних платіжних одиниць (ТОВ «Престижбуд Тернопіль», довідка № 45 від 02.09.2024 р.);

– надання дистанційних інформаційних послуг у сфері обліку й аудиту електронних трансакцій з використанням інноваційних Інтернет-технологій, хмарних-сервісів, глобальних інформаційних середовищ грошово-фінансових послуг (ТОВ «Аудиторська фірма «Галичина-аудитсервіс», довідка № 49/24 від 13.11.2024 р.);

Також результати наукового дослідження впроваджено в навчальний процес Західноукраїнського національного університету (довідка № 124-28/2397 від 16.10.2024 р.).

Повнота викладу основних результатів дисертаційної роботи в опублікованих працях. Ознайомлення зі змістом дисертації підтверджує досягнення поставленої мети. Цьому сприяло чітке обрання об'єкта дослідження, вивчення великого обсягу бібліографічних джерел, а також обговорення в порядку дискусій обґрунтованих у дисертації рекомендацій на міжнародних науково-практичних конференціях. В цілому за темою

дисертації опубліковано 61 наукову працю, у тому числі 22 наукові публікації, які відображають основні наукові результати; 39 наукових публікацій, що додатково відображають наукові результати дисертації.

Ступінь використання матеріалів і висновків кандидатської дисертації. Результати досліджень, за якими Шевчук О.А. у 2012 році захистив кандидатську дисертацію на тему «Облік і аудит витрат на збут продукції в підприємствах цукрової промисловості», подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності), в його докторській дисертації не використовувалися.

Відсутність (наявність) академічного плагіату, компіляцій, фабрикацій та фальсифікацій. Дисертаційна робота Шевчука О.А. на тему: «Цифровізація обліку і контролю електронних трансакцій: фінансовий, управлінський та безпековий рівні» відповідає принципам академічної доброчесності. В докторській дисертації та наукових працях, які відображають її результати, відсутній академічний плагіат, компіляції, фабрикації та фальсифікації, що підтверджено відповідною довідкою. Використані наукові тексти, ідеї, напрацювання, результати й матеріали інших авторів супроводжуються наявністю відповідних посилань.

Оформлення дисертації й реферату, їх мова та стиль. Оформлення дисертаційної роботи та реферату відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України. Посилання на використані літературні джерела здійснено коректно, вони відповідають нумерації, заявленій у списку використаної літератури. Таблиці і рисунки дисертаційної роботи пронумеровані в межах розділів. Текст дисертаційної роботи і реферату викладений українською мовою із використанням наукового стилю. Зміст реферату відповідає основним положенням дисертаційної роботи, достовірно відображає її наукову новизну.

Дискусійні положення та зауваження до змісту й оформлення дисертації. Оцінюючи позитивно дисертаційну роботу в цілому, вважаємо за

необхідне висловити окремі зауваження, які можуть бути підставою для дискусії під час захисту:

1. Важко погодитися з тим, що первинний документ «Платіжне доручення» використовується нині для передачі грошових коштів на користь одержувача, про що здобувачем зазначено на ст. 167, чи є елементом документообігу, як це вказано у табл. 3.1 на с. 170. Можливість застосування платіжних доручень як платіжних інструментів було передбачено Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті № 22 від 21.01.2004 р., що втратила чинність на підставі Постанови НБУ № 106 від 27.05.2022 р. Натомість, відповідно до Інструкції про безготівкові розрахунки в національній валюті користувачів платіжних послуг від 29.07.2022 р. № 163 з метою здійснення безготівкової оплати використовується платіжна інструкція.

2. При ідентифікації принципів бухгалтерського обліку автор справедливо звертається до норм Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» (с. 139), проте не згадує НПСБО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», в якому їх визначено в дещо більшій кількості. Водночас на рис. 2.11 (с. 148) принцип повного висвітлення заявлений у розрізі двох окремих позицій: повноти і висвітлення, що є не зовсім обґрунтованим. Додаткових уточнень потребує твердження автора, що автономність – це принцип, який не стосується електронних трансакцій (с. 148).

3. Окреслюючи значення облікової політики підприємства в управлінні та кіберзахисті електронних трансакцій, здобувач констатує, що її регламентом на рівні підприємства є наказ про облікову політику, проте, не згадує можливість використання положення або розпорядження про облікову політику, якими не рідко послуговуються суб'єкти господарювання (с. 262). Однак, вже на с. 276 в контексті регламентування електронних трансакцій, що ідентифікується в прикінцевих положеннях наказу, розпорядження чи положення про облікову політику, здобувач справедливо констатує «...документ про облікову політику», не обмежуючись виключно наказом.

4. Спостерігається певна неузгодженість понять у тексті дисертаційної роботи: поняття контролю (с. 52) замінюється поняттями «забезпечення контрольованості» (с. 56) і «контролер» (с. 60). Не зовсім вдалим вважаємо виокремлення автором власне контролю серед глобальних ролей бухгалтерського обліку і контролю в цифровій економіці поруч з інформативністю, інтеграцією, комунікацією, інституціоналізмом, оптимізацією і протекцією (с. 52). Вже згодом по тексту роботи поняття контроль в даному аспекті автор замінює поняттям «забезпечення контрольованості», що є більш доречним (с. 56). Однак у табл. 1.4 глобальна роль бухгалтерського обліку і контролю в цифровій економіці в частині контролю ідентифікується як «контролер» (номер 5 за порядком, с. 60), що теж є не зовсім обґрунтованим.

5. В дисертаційній роботі автор послуговується водночас двома поняттями: «цифровізація» (заявлено в назві роботи) і «діджиталізація» (використано при найменуванні розділу 1), що вважаємо недоцільним з огляду на те, що цифровізація англійською перекладається як «digitalization». Відтак, діджиталізація є словом іншомовного походження, а цифровізація – його аналог в українській мові.

Означені дискусійні положення та зауваження не зменшують наукову та практичну цінність докторської дисертації Шевчука О.А., яка заслуговує на високу оцінку, а зауваження, надані автору, є підставою для наукової дискусії та продовження майбутніх наукових пошуків.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Шевчука Олега Антоновича на тему: «Цифровізація обліку і контролю електронних трансакцій: фінансовий, управлінський та безпековий рівні» є самостійною завершеною працею, що містить нові науково обґрунтовані результати, які в сукупності вирішують важливу наукову проблему, яка полягає в розвитку теоретико-методологічних, методичних, організаційних та прикладних положень обліку і контролю електронних трансакцій у частині їх фінансового, управлінського і безпекового позиціонування в системі менеджменту підприємств.

Дисертаційну роботу виконано на високому організаційному та теоретико-методологічному рівні. Основні положення та одержані наукові результати повністю висвітлено у наукових публікаціях здобувача і апробовано на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Викладене вище дає підстави констатувати, що дисертаційна робота Шевчука Олега Антоновича на тему: «Цифровізація обліку і контролю електронних трансакцій: фінансовий, управлінський та безпековий рівні» за актуальністю, змістом, обсягом досліджень, науковою новизною та практичною значущістю відповідає вимогам пп. 6, 7, 8, 9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 1197 від 17.11.2021 р. (зі змінами), а її автор – Шевчук Олег Антонович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності).

Опонент – професор кафедри обліку і аудиту
Національного університету водного господарства
та природокористування,
доктор економічних наук, професор

О.В. Павелко

О.В. Павелко